

УДК 378[37.013+78]

Економова О.С.,

старший викладач кафедри

інструментально-виконавської майстерності

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

ДУХОВНІСТЬ І ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розглядаються засоби формування музичної культури студентів музично-педагогічних факультетів у світлі реформи професійної освіти та вимоги самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: музична культура, музичне мистецтво, музичне виховання та навчання, ціннісні музичні орієнтації.

Одним з аспектів демократичних перетворень, які відбуваються у нашому суспільстві, є гуманізація всіх сфер життя, суспільних відносин, що передбачає підвищення духовної культури людини, розвиток її творчого потенціалу.

Культура, з одного боку, акумулює результати творчої діяльності, а з іншого — формує якості особистості, розвиває її інтелектуальні та духовно-творчі можливості. У наш час на рівні буденної свідомості поняття «культурна людина» стало майже синонімічним поняттю «освічена людина»: культурне зростання особистості асоціюється насамперед з отриманням освіти як процесом набуття різносторонніх і глибоких знань. Оскільки джерелом освіти є культура, то і змістом освіти має бути культура.

Характеристика вчителя як суб'єкта культури дає змогу конкретизувати головну мету педагогічної освіти: становлення вчителя як суб'єкта культури, формування його готовності до саморозвитку, що забезпечує інтеграцію у національну та світову культуру, перетворення в процесі освітньої діяльності соціокультурного досвіду людства у форму суб'єктивності. Суб'єктивність культури спрямовує освіту не тільки на долучення до культурного спадку, але й на формування вчителя як суб'єкта культури.

«Національна державна комплексна програма естетичного виховання», підготовлена в Інституті українознавства Київського

університету ім. Тараса Шевченка та Інституті педагогіки та психології професійної освіти НАПН України, визначає: «Формуючи художню культуру молоді, систему її музичних потреб, необхідно враховувати інтерес до сучасних музичних форм, допомагаючи підростаючому поколінню відрізнити істинне від потворного» [3].

Варто зазначити, що вимоги стосовно формування ціннісних орієнтацій майбутнього педагога-музиканта зумовлені соціальним замовленням суспільства на виховання гармонійно розвиненої, аксіологічно зорієнтованої, духовно багатой особистості. Отже, зростає роль нової соціально-педагогічної теорії, методологічними підвалинами якої є ідеї та принципи гуманізації, особистісної зорієнтованості, діалогізації, художньо-творчої активності та загальної культурологізації системи освітньо-виховної роботи з молоддю, збільшується значення сучасних тлумачень парадигмальних підходів до формування її орієнтацій на цінності культури, зокрема музичної.

Мета статті: забезпечення ефективного процесу формування музичної культури, розвиток ціннісних музичних орієнтацій майбутніх вчителів.

Стрижнем і ядром культури є система цінностей, що її визначають як певну формацію важливих для людини смислових комплексів — функцій цінностей, які можуть бути регулятивними принципами соціокультурної діяльності, поведінки і творчості особи. Музичні цінності розглядаються як художньо-естетичний і соціокультурний феномен, що існує в діалектичному відношенні «суб'єкт — об'єкт», відображаючи суспільне покликання й особистісне призначення музичної культури в її значущих функціях.

Студентський вік є благодатним періодом для засвоєння духовних надбань суспільства. Вища музична освіта — інструмент у формуванні естетичних ідеалів і цінностей майбутніх учителів музики, їхнього художнього мислення, системи спеціальних знань та поглядів, практичних навичок. Саме у цьому середовищі формуються світоглядні принципи й визначається культурний рівень, які мають стати професійними рисами особистості.

«Почуття світу неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання є основою емоційної, моральної, естетичної культури» [4, 12].

Найбільш оптимальним можна вважати індивідуальне музичне виховання та навчання. Воно має усі умови для формування духовності, професійної культури, виховання, розширення та поглиблення якості емоційної сфери, виховання індивідуальності, розвитку художнього та критичного смаків особистості.

Враховуючи досвід групування конкретних компонентів естетичної культури молоді, можна виділити три рівні сформованості орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів на цінності музичної культури:

1) суб'єктивно-інтуїтивний (вихідна орієнтація). Значну роль у суб'єктивних перевагах та орієнтирах молоді особи відіграють лише ті музичні жанри, напрямки і стилі, на яких сформувався її інтерес до певного пласту музичної культури;

2) суб'єктивно-еталонний (проміжна орієнтація). На цьому рівні студенти ще повністю не оволоділи усвідомленими, об'єктивними і стійкими критеріями оцінки, адекватного переживання і розуміння музичної культури, хоча й близькі до цього. Молодь оперує установками лише на окремі зразки — еталони того чи іншого музичного жанру або стильового напрямку;

3) суб'єктивно-об'єктивний (оптимальна орієнтація). Особа має стійкі жанрово-стилістичні уявлення, оволоділа системою музично-естетичних цінностей за допомогою розвинутого естетичного почуття й інтелекту, глибоко усвідомлює ціннісні аспекти, багатство художньо-образного змісту музичного мистецтва і об'єктивно ставиться до його вартісної оцінки, активно-творчого засвоєння.

Орієнтації майбутніх педагогів на цінності музичної культури формуються з урахуванням таких соціально-педагогічних умов: зорієнтованість студентів на відтворення та розвиток музичних цінностей у загальнозначущих ракурсах національної та світової культури; творче ставлення до використання у музичному вихованні й художній освіті молоді сучасних парадигмальних підходів; активізація розвитку, розширення та збагачення аксіологічних орієнтирів студентів на основі включення їх у творчу соціокультурну діяльність.

Ціннісні орієнтації студентів, їхня духовна культура виявляються у такій послідовності:

1) формування естетичної свідомості (від почуттів до ідеалів) як форми ціннісних орієнтацій індивіда;

2) виховання естетичних здібностей і здатності до художньо-образного мислення, сприйняття і оцінки музичних явищ як діяльно-творчої сутності суб'єкта;

3) розвиток естетичних смаків, установок особи на цінності музичної культури.

Реалізуючи умови педагогічного керівництва процесом формування орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів на цінності культури і спираючись на основні принципи сучасної психолого-педагогічної науки, визначені головні соціально-педагогічні закономірності активізації цього процесу: 1) освітньо-виховні, 2) соціально-рольові, 3) психолого-педагогічні, 4) соціально-культурологічні, 5) дидактично-методичні, 6) програмно-організаційні.

Тривожною ознакою сьогодення є руйнація єдиного середовища функціонування музичного мистецтва — різке розмежування його на прикладну сферу шоу-бізнесу й академічну музику. Нині ми спостерігаємо глибоку суперечність між потенційною цінністю музичного мистецтва у всьому його обсязі й актуальною значущістю для більшості лише тієї його частини, яка належить до категорії «легкого». Недостатня увага до цієї проблеми призвела до значного відставання естетичного виховання молоді, до втрати вагомих духовних цінностей. Сучасні шоу, гала-концерти, фестивалі вражають своєю масштабністю і низькою культурою. Це, на перший погляд, є начебто благородною метою — охопити якомога більше людей музично-культурним заходом. Якщо ж подивитися на кінцевий результат, то виходить усе навпаки. Людина як індивідуальність губиться в цьому шаленому океані диму, шуму та спецефектів. Вона підпадає під психологічний вплив «синдрому стадності», який нівелює особисті риси, смаки, почуття, культуру. Натовп — ось кого виховують подібні концерти. Виникла величезна соціальна прірва між широкою можливістю впливу музичного мистецтва на формування ціннісних орієнтирів молоді і якістю роботи з пропаганди найкращих зразків світової музичної культури, яку повинні здійснювати кваліфіковані спеціалісти.

Відтак формування музичної культури студентів набуває ідеологічного й політичного значення. Які ж шляхи розв'язання цієї проблеми? Як буде існувати музичне мистецтво в сьогоденній комунікативній ситуації? Чи зможе професійна освіта протистояти навалі масової поп-культури? Ці складні питання вирішуються

непросто. Вони мають соціальний, методологічний, пізнавальний, виховний, творчий аспекти. Втім, деякі тенденції обнадіюють. По-перше, світова спрямованість на гуманізацію та гуманітаризацію суспільства та освіти, що поєднує пріоритет загальнолюдських цінностей з цінностями культури. По-друге, конфліктність самої ситуації, коли зниження рівня масової культури починає гальмувати суспільний розвиток і суперечити зростанню вимог до самореалізації особистості, без якої неможливо будувати громадське суспільство. По-третє, активність реформацій у сфері культури свідчить про загострення соціокультурних процесів на сучасному етапі еволюції людини.

Усі ці тенденції взаємопов'язані. Особистість, освіта, культура, суспільство — ланки єдиної системи. Зміни в одній ланці змінюють як ціле, так і відносини між його складовими. Наприклад, «ідея перенесення акценту із засвоєння культури на самореалізацію особистості в культурі» [6, 17] суттєво впливає на реформування освіти, зміст виховання, взаємини між суб'єктами педагогічного процесу. Адже активність у самореалізації потребує від особистості усвідомлення своїх можливостей, що є головним завданням виховання, пошуку власних форм включення в культуру — провідного завдання освіти; готовності до творчості — найактивнішої дійової форми буття людини та співіснування її з соціумом.

Дослідження видатного психолога Л. Виготського [2, 95–96] в галузі музичного сприйняття доводять, що музичне сприйняття завжди індивідуальне і суб'єктивне. Якщо студент не підготовлений до адекватного чуттєвого сприймання і переживання музичних творів, якщо в нього не розвинений ні музичний, ні критичний смаки, він буде споживати ту музичну «продукцію», яку йому пропонує мода, вулиця, тобто музика буде справляти на нього негативний вплив.

Тому завдання, які постають саме перед вчителем музики, стають все більш складними і відповідальними. Суспільство, яке має бажання піднятися на вищий щабель свого розвитку, будувати демократичну державу з розвинутою економікою, повинно серйозно ставитись до виховання у підростаючого покоління саме професійної культури, глибокої духовності та творчого потенціалу за допомогою музичного мистецтва, його індивідуалізації. Вчитель музики повинен бути весь час у пошуку таких форм навчання та виховання,

завдяки яким всі ланки естетичного процесу зіллються в єдиний потік становлення людини. «Знання тільки тоді стають знаннями, коли вони емоційно пережиті» [8, 23]. І саме музичне виховання цьому сприяє якнайбільше.

Дійсно, музика — найскладніший для вербального і найбільш доступний для емоційного пізнання вид мистецтва. Тому вчителі намагаються залучити більш наочні (візуальні, понятійні та ін.) для сприйняття види мистецтв, щоб якимось чином допомогти дітям зрозуміти музичні твори, забуваючи про ту істину, що музиці треба вчити музичними методами, оскільки музичне переживання — завжди є емоційним переживання тих настроїв і почуттів, які закладені у твір композитором і які не можна пережити ніяким іншим шляхом (ні візуально, ні мовно). Студентів треба вчити розуміти і переживати звукову інформацію, яка є будівельним матеріалом музичного мистецтва. У такому випадку ми зможемо формувати емоційну сферу індивіда і через неї формувати високодуховну особистість (добру, творчу, з повагою до людини, до свого народу).

Відповідно до завдань, які стоять перед школою щодо виховання духовності особистості, вища школа повинна готувати вчителя музики відповідного рівня. Крім музичної професійної підготовки вчитель музики повинен мати глибокі знання з вікової і музичної психології, володіти методами індивідуалізації навчання в будь-яких умовах: клас, індивідуальні заняття, різновікові групи тощо.

«Значення музики далеко виходить за межі мистецтва. Поряд з літературою і образотворчим мистецтвом, музика рішуче втручається в усі області виховання, освіти і стає могутнім засобом формування духовного світу особистості» [5, 12].

Г. Нейгауз нагадував, що геніальної музичної обдарованості і піаністичних даних недостатньо для професійного зростання — необхідною складовою успіху є постійне звернення до творів художньої літератури, живопису, скульптури, вивчення їх, глибоке і проникливе ставлення до самого життя [7, 54–55]. І тому треба пам'ятати, що розвиток творчої особистості, формування професійної культури не може бути без глибокого вивчення та проникнення у спадщину світової культури: поезії та музики, природи та музики, живопису та музики, театру та музики.

Формування педагогічної культури неможливе без формування у молоді національної свідомості та культури. І тому педагогічна

теорія та практика в нашій державі повинні мати яскраво виражений національний характер. Підключення до національної культури дає змогу усвідомити свою національну емоційну приналежність і своє глибоке культурне коріння. Сучасна світова й українська музика має стати складовою музичної культури студентів. Спілкування з нею вдосконалює фахову підготовку вчителів музики, включає їх у контекст сучасного мистецтва, допомагає адаптуватися в культурному середовищі й досягти нових реалій суспільного життя.

Отже, проблеми формування музичної культури майбутніх учителів музики є частиною більш загальної проблеми розвитку духовності особистості й суспільства. Формування орієнтацій на цінності музичної культури є перспективним регулятором соціокультурної активності студентів. Через засвоєння особою справжніх музичних цінностей досягається цілеспрямоване формування її суспільно значущих властивостей, насамперед соціального і соціокультурного самовизначення. Посилення культурної домінанти в освіті сприятиме розвитку мислення студентів, їхньої професійної впевненості, підвищенню загального духовного рівня суспільства, що надасть змогу нашій країні посісти належне місце серед європейських держав.

Джерела

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. для вузів / А.М. Алексюк. — К. : Либідь, 1998. — 135 с.
2. Выготский Л. Мышление и речь / Л. Выготский. — М. : Лабиринт, 1996. — 248 с.
3. Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)». — К. : Райдуга, 1994. — 24 с.
4. Дряпіка В.І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта : навч. посіб. / В.І. Дряпіка. — К.–Ужгород : Ліра, 2000. — 112 с.
5. Кабалецкий Д. Сила искусства / Д. Кабалецкий. — М., 1984. — 97 с.
6. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / укл. академ. І.А. Зязюн, проф. О.М. Семашко // Рідна школа. — 1995. — № 12. — С. 18–21.
7. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры / Г.Г. Нейгауз. — М. : Музыка, 1967. — 216 с.
8. Теплов Б. Избран. труды : в 2 т. / Б. Теплов. — М. : Педагогика, 1985. — Т. 1. — 209 с.

В статье рассматриваются способы формирования музыкальной культуры студентов музыкально-педагогических факультетов в свете реформы профессионального образования и потребности самореализации личности в современном украинском обществе.

Ключевые слова: музыкальная культура, музыкальное искусство, музыкальное воспитание и обучение, ценностные музыкальные ориентации.

The article presents the methods of development of musical culture among students of music-pedagogical faculties according to the reform of professional training and importance of self-realization of personality in the modern Ukrainian society.

Key words: musical culture, musical art, musical education and training, valuable musical orientations.

УДК 377.8+378

Кондратенко Г.Г.,

заступник директора з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкрито актуальну проблему формування корпоративної культури майбутнього вчителя музики. Визначено специфіку та значення соціально-гуманітарної роботи вищого навчального закладу у формуванні корпоративної культури, розглянуто педагогічні умови формування корпоративної культури майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: корпоративна культура, соціально-гуманітарна робота, майбутній вчитель музики, цінності.

Сьогодні зміни в освітньому середовищі українських вищих навчальних закладів характеризуються інноваційністю та інтенсивністю. Трансформується модель освіти, впроваджуються принципи